

Etkinlikler - Voyvoda Caddesi Toplantıları 2008-2009

İstanbul'da Bir Yazar Olarak Yaşamak

Mario Levi

Merhaba... Bütün konuşmalarına ve üniversitedeki derslerime “merhaba” diyerek başlar, sonra da bu sözün açıklamasını yaparım. “Merhaba” ne yazık ki Türkçe’de her geçen gün biraz daha çok yitirdiğimiz bir söz. Oysaki çok güzel bir anlamı vardır; Arapça’dan gelir ve “Benden sana zarar gelmez” anlamındadır. O zaman, İstanbullu bir yazar olarak “merhaba”...

İstanbul’da yazar olmak, İstanbul’u yaşamak nedir? İstanbul’da yaşamak ile İstanbul’u yaşamak arasında bir fark vardır; asıl önemlisi, İstanbul’u yaşamak ve yaşayabilmektir. Zaman zaman, özellikle yurtdışında yaptığım konuşmalarda bana sık sık yöneltilen sorulardan biri de şudur: “İstanbul’da yaşamak zor mu?” Aslında bu sorunun ardında gizlenen niyeti elbette çok iyi hissedebilirsiniz, fazla akıllı olmanıza gerek yok. Ben de hemen “Evet efendim, çok zor” derim, “İstanbul’da yaşamak birçok açıdan çok zor.” Sonra da şu açıklamayı yaparım: “Ne mutlu bana ki, yaşanması bu kadar zor bir şehirde doğdum ve yaşamaya devam ediyorum.” Bunu söylüyorum, çünkü alternatifler söz konusu. Örneğin neredeyse hiçbir sorunla karşılaşmayacağınız bir şehirde yaşadığınızı varsayın; ne kadar kötü, değil mi? Trafik sorunu, sağlık sorunu, hiçbir ekonomik ve toplumsal sorun yok... Yazacak şey bulamazsınız. Hep söylerim: İsviçre’de ya da Norveç’te yaşasaydım ne kadar zor olurdu.

Her şeyden önce İstanbul’da bir çatışma var. Çatışma fikrinin, çatışma kavramının çok önemli olduğuna inanıyorum. Yazı hayatımın belki de en önemli kavramlarından biri bu. Günün birinde eğer binleri herhangi bir akademik ortamda yazdıklarım üzerine bir çalışma yapma ihtiyacı duyar ve benimle görüşmeyi de isterse önerim şu olacaktır:

İki önemli kavram var benim eserlerimde; biri çatışma, diğeri bellek. İsterseniz biraz bunları açarak benim İstanbul’umda yazar olmanın ne anlama geldiğini açıklamaya çalışayım.

Bellek birçok yazarı meşgul etmiş en önemli kavramlardan biri aslında ve bu konuda benim romancı olarak en büyük ustam kabul ettiğim, kendime yıllar boyunca örnek aldığım isim Marcel Proust. Benim anladığım bellek kavramında ise iki önemli katman var: Birincisi toplumsal bellek, ikincisi bireysel tarih. Toplumsal bellek aslında benim yazımın neredeyse tamamını anlatıyor.

İstanbul’un duygusu nedir? Ne kadar çok insan varsa, ne kadar çok bireysel tarih varsa o kadar çok duygu vardır denebilir, buna hiç kimse itiraz etmez; ama bir tek duygu varsa eğer ne olabilir? Bu soru karşılığında aklıma ilk gelen, hüzün. İstanbul’un temel duygusunun hüzün olduğuna çok inanıyorum ve neden böyle bir inanca kapıldığımı açıklamak istiyorum. Benim için Türkçe’nin en güzel sözü de hüzün. Hasbel kader hayat benim başka yabancı dilleri de öğrenmeme olanak tanıdı; birçok dili duygularıyla biliyorum; ama benim bildiğim Batı dillerinin hiçbirinde hüzün sözünün tam karşılığı yok. En iyi bildiğim dil Fransızca’dır, orada da bulamadım. Çok yakın sözler bulabiliyorum, onlar da genellikle “keder”in karşılığı olabiliyor ancak. Hüzün çok özel bir duygu. Peki, neden İstanbul hüzünlü bir şehir? Hoş, şenlikli yanları yok mu? Var tabii, ama İstanbul’u İstanbul yapan kültürel olayları şöyle bir düşünün. Örneğin sinemamıza, koskoca bir Yeşilçam sineması tarihine bakın. Örneğin klasik Osmanlı Türk musikisi... Türk sanat müziği ve popüler müzik tarihimizde bilinen, birçok kişinin diline dolanmış olan şarkıları düşünün. Bunların kaç şenliklidir?.. Çok bilinen iki şarkı, Ülker ve Eti’nin ünlü reklam cingılları şenlikli şarkılardır; ama genelde baktığınızda başka bir boyut söz konusu. 1970’li yıllarda büyük bir patlama olarak karşımıza çıkan arabesk müzik de bir İstanbul ürünü; onu da anlayabilmemiz lazım, hoşumuza gider veya gitmez.

Bu noktada İstanbul’un bir başka özelliği karşımıza çıkıyor: İstanbul aynı zamanda bir göç şehri; çok göç alan ve çok göç veren bir şehir. Biz belki içinde olmadık, ama annelerimizi, anneannelerimizi, yani iki kuşak öncesinden bize aktarılanları düşünün. Birçok insan başka coğrafyalardan İstanbul’a gelip yerleşmiştir. Ne getirmişlerdir beraberlerinde? Anılarını. Peki, bu anılarda ne vardır? Kayıp duygusu vardır. Bir yerlerde bir şeyleri bırakmak kolay mı sanıyorsunuz? Bana sorarsanız bir insanın bir insana yapabileceği en büyük kötülüklerden biri, onu yerinden, topraklarından etmektir.

O insanlar topraklarından edilip gelmişler buraya veya gelmeyi tercih etmişler. Rumeli tarihini ya da Kafkas tarihini hatırlamanız yeterli. Sadece göç almıyor, göç de veriyor bu şehir. Bunun için de son elli yılın olaylarını hatırlamanız yeterli. Birileri giderken ardında anılarını başkalarına bırakıyor. Orada da bir başka kayıp duygusu yaşanıyor. Her şey bir yana, İstanbul'un içinde de bir göçebelik ruhu var. Çetin Altan bir keresinde bana "İstanbul'da aynı evde üç kuşak süresince yaşayan bir aileyi zor bulursun" demişti. Kendimden biliyorum; 52 yaşındayım ve İstanbul'un iki yakası arasında bölünmüş bir hayatım var. Çocukluğum üniversite yıllarına kadar Şişli, Osmanbey, Feriköy, Kurtuluş çevrelerinde geçti; sonra Kadıköy yakasına taşındık ailemle. Taşınma o taşınma... Kendimi şimdi daha çok Kadıköylü olarak görüyorum; ama bir yerde anılar bırakıyorsunuz. Bir yazar için yaşadıkları ve aynı zamanda başkalarının ona anlattıkları var. Bu nedenle bellek çok önemli.

Hatırlama insanın içini acıtır; her hatırlama insanı mutlu etmez, çünkü yüzleşme gerektirir. Zorluk da burada başlıyor aslında. Bireysel ve toplumsal tarihimizde "hatırlama"yı ne kadar göze alıyoruz? İnsan yaşlarıyla yüzleşmeyi göze aldığında kendine daha iyi bir hayat inşa edebilir; ama yaşlarınızla yüzleşmeyi göze almadan yaşamaya devam ederseniz, yüzleşmemenin doğurduğu acı hep içinizi kemirir ve onu ister istemez taşımak zorunda kalırsınız. Ben bunları hep taşıyorum; ama aynı zamanda bireysel tarihim de var, çocukluk deneyimlerim, gençlik deneyimlerim, kendimle ilişkilerim, çevremle ilişkilerim ve içinde bulunduğum toplumla ilişkilerim... Belki de bu nedenle *İstanbul Bir Masaldı'* yı yazdım ve yine belki de bu nedenle yeni yayımlanan romanım *Karanlık Çökerken Neredeydiniz?*'i yazdım.

Bir anımı aktarmak istiyorum. Sene 1992. Gazetecilik yaptığım o dönemde birçok ünlüyle söyleşi yapma olanağı bulmuştum. Bunlardan biri de Atilla İlhan'dı. Atilla İlhan evinde kabul etmezdi kimseyi, bir çalışma ofisi de yoktu, Elmadağ'daki Divan Pastanesi'nde randevu verdi, gittim. Hayatımda hep çok önemli bir yere sahip bir şair, düşünür ve yazar olmuştu Atilla İlhan. Bu yüzden de konuşmaya gittiğimde çok heyecanlıyım. Önce bir kitabını imzalattım, ardından konuştuk ve söyleşimiz bitti. Sonra ne yapacağımı şaşırma yol açan bir hareket yaptı, çantasından kitabımı çıkardı: *Bir Şehre Gidememek...* Şaşkınlığımı görünce "Şaşırdın, değil mi?" dedi; "Şaşırdım" dedim. "Bak sana şunu söyleyeyim" diye devam etti; "Sen iyi bir hikâyecisin çocuğum (Sonradan anladım ki sevdiklerine hep 'çocuğum' dermiş). Aslında sende bir romancılık damarı var ve sen bir roman yazmalısın.

Üstelik seni bekleyen bir konu da var.” Sadece gülümsemekle yetindim. Daha fazlasını yapamazdım, çünkü *İstanbul Bir Masaldı'yı* yazmaya başlamıştım; ama ne haddime Atilla İlhan’a “Ben o romanı zaten yazıyorum” demek. Bir kere romanı yazıp yazamayacağımı, bitirip bitiremeyeceğimi bilmiyorum henüz... Sadece “Söylediklerinizi dikkate alacağımdan emin olabilirsiniz efendim” dedim. Sonra romanı yazmaya devam ettim, arada birkaç yerde karşılaştık. Ne yalan söyleyeyim, nerelerde dolaştığımı bildiğim için onunla karşılaşmak için oralarda bulundum. Sürekli olarak “Nasıl gidiyor çocuğum? Bak, aklımda çocuğum” gibi bir sürü şey söyledi. Tam altı buçuk yıl sonra telefon ettim, “ Ben o romanı yazdım” dedim. Dosyayı yayınevine yeni vermiştim. “Hemen gel” dedi, ben de elimin altında, kendime ayırdığım dosyayla gittim. *İstanbul Bir Masaldı'yı* bir düşünün. Boyutlarına bakıp “İşte roman bu! Pestil inceliğinde kitaplar yazıyor, sonra da ona roman diyorlar” dedi, “Peki, oku bakayım çocuğum.” “Anlayamadım...” dedim. “Bir bölümünü oku dedim” dedi. “Eyvah, şimdi yandık!” dedim içimden. İyi olduğuna inandığım bölümlerden birini okudum. Durdu, belli etmemeye çalışıyorum, ama heyecandan kalbim yerinden fırlayacak. “Çok üst düzeyde bir metin olmuş, tebrik ederim, biraz Henry Miller gibi, onun fevkinde” dedi; “Sana bir şey söyleyeyim. İyi bir romanda dört boyut olmalıdır: dil boyutu, tarih boyutu, felsefe ve psikoloji boyutu. Bunların dördü de sende var.” Bundan cesaret aldım, hiç unutmam. “Usta, el almaya geldim” dedim, “O eli sana çoktan verdim” dedi. Ayak üstü bir ders almıştım ve ne kadar doğru bir yolda olduğumu da görmüş oldum.

Sonradan çok düşündüm bunu. Yazdığım tüm romanlar, hikâyeler içinde bu dört boyut çok önemlidir. Dil boyutu elbette önemli, ama burada dilbilgisi açısından mükemmel bir dilin varlığından değil, her yazarın bir dili olması gerektiğinden söz ediyoruz sanırım. Buna isteyen üslup isteyen biçem diyebilir. Tarih duygusu da çok önemli kuşkusuz. Felsefe boyutuna gelince, bir yazarın mutlaka bir duruşu ve tarafı olması gerektiğine, yazarın taraf tutması gerektiğine inanıyorum ve dahası bunun kaçınılmaz olduğunu düşüncesindeyim. Bir toplumsal olayı anlattığında objektif bir bakışla yazdığını söyleyemez bir yazar. Aslına bakarsanız tarihçi de bundan söz edemez, çünkü tarafsız tarih de yoktur; tüm nesnel araçlarına rağmen tarihçi için de bir tarafsızlık söz konusu olamaz. Bu konuda en doğru sözü ya da bildiğim doğrulardan birini Jean Paul Sartre söyler. Özellikle bağlanma edebiyatının çok tartışıldığı zamanlarda söylediği bir laftır bu: “Yazar asla tarafsız olamaz, çünkü anlatmak istediği konuyu seçtiği an tarafsızlığını yitirmiştir” ...

Neden bazı konuları seçiyoruz? Örneğin ben İstanbul'u seçtim, çünkü bir ilişki, bana akan bir tarih var burada. Dünyada önemli şehirlere baktığınızda iki tip şehirle karşılaşırız: dikey şehirler ve yatay şehirler. Yatay şehirler uzun bir tarihleri olmayan, ama etki alanları büyük şehirlerdir; NewYork buna bir örnektir. Dikey şehirler ise belki çevrelerine büyük bir etkide bulunmayan, ama uzun bir tarihe sahip olduğundan derinlik taşıyan, sadece arkeolojik değil, duygusal olarak da derinlikli şehirlerdir. İstanbul böyle bir şehirdir; Mardin, Kudüs böyle şehirlerdir. Burada, aktarılan duygular gündeme geliyor. Son zamanlarda çok kişi söylüyor, ben de yıllardır söylüyordum: "İstanbul, üç imparatorluğun başkenti." Dünyada başka örnek var mıdır bilmiyorum, bunun çok önemli olduğuna inanıyorum; çünkü sadece yapılar, kalıntılar değildir önemli olan, duygular ister istemez aktarılır. Müzikler, müzik duyguları ister istemez aktarılır. Türk sanat musikisinde çok büyük bir duygu tarihi, Türk etkileri, Arap etkileri bulabilirsiniz, ama aynı zamanda Bizans müziği etkileri de bulabilirsiniz. Hiçbir şey kaybolmuyor, her şey yerli yerinde duruyor. Önemli olan, o duygunun yaşanmasıdır.

Bu anlamda İstanbul'da yazar olmak, hele bir de toplumsal koşulları, yaşanan zorlukları düşündüğünüzde bir hayli zordur. 2001 krizinin yaşandığı günlerde bir psikiyatrist arkadaşım şunu söylemişti: "Böyle derin bir toplumsal anksiyeteye Norveç toplumu on gün dayanamazdı." Bizim böyle bir dayanıklılığımız da var; az şey yaşamadık. Gülmeyi öğrendik. *Karanlık Çökerken Neredeydiniz?*'i yazarken özellikle üniversite yıllarımı, 70'li yılları anlatmayı çok istedim. O kuşağın yaşadıkları benim için çok önemlidir ya da ben en azından kuşağıma sahip çıkmak istedim. Bizim kuşağımız çok örselenmiş, hırpalanmış bir kuşaktır; 68'liler gibi değildir. 68'liler beni mazur görsün. 78 kuşağının üzerinden bir silindir geçti çünkü ve ben bunu anlatmak istedim. İstanbul benim için bu yaşananlarla da değer kazandı.

Bundan sonra bizi neyin beklediğini bilmiyorum ama bildiğim bir şey var; ne mutlu bize ki bu acıları yaşadık, hayatı daha iyi tanıdık. Benim samimi düşüncem, mutlu insanlar ya da mutlu olduğuna inanan insanların üretemeyeceğidir. Mutlu olduğuna inanan insanlar yaratıcı olamaz. Mutlu insanlar sadece mutluluklarını yaşar ya da mutluluk yanılsamalarıyla geçip gider. Yaşadığımız acılar, yaratıcılık açısından bakıldığında bize sunulmuş birer armağandır. Hiç mi mutluluk yazısı, hiç mi mutluluk şiiri yoktur? Vardır elbet. Ama nasıl biliyor musunuz? Bir örnek vereyim isterseniz. Nazım Hikmet'in çok sevdiğim bir şiiri vardır, bilirsiniz, şöyle başlar: "Bugün Pazar / bugün beni güneşe çıkardılar" ve şiir şöyle biter: "Bu anda ne düşmek dalgalara, bu anda ne kavga, ne hürriyet, ne karım / toprak güneş ve ben, bahtıyarım." Evet, gerçekten o anda mutlu, ama bu bir "an".

Böyle bir duyarlılık taşıyan birinin o yaşadığı koşullarda gerçekten mutlu olması mümkün mü? Bu bir hapisane şiiri ve bu insan yolsuzluklara bulaştığı veya banka hortumladığı için hapse değil, düşüncelerinden dolayı hapse atıldı. O an gerçekten bir mutluluk anıdır, ama büyük acılardan gelen bir mutluluk anı.

Hep şunu söylerim: Gerçek mutlulukların hakkını, gerçek bedelleri ödeyenler verir. İşte benim İstanbul’la kurduğum ilişki de biraz böyle. İstanbul’da bir yazar olmak ne büyük bir cesaret istiyor! Başımıza neler geleceğini de bilmiyorsunuz. Kesin olan şu: O acının içinde yazılan o yazı, ak üzerine karanın büyüü. İşte onun hiçbir eşi yok. Bize en büyük edebiyat miraslarından birini bırakan, gerçek ustalarımın biri olarak kabul ettiğim Sait Faik (gerçek bir İstanbullu, hakiki bir yazar) bir öyküsünü bitirirken “Yazmasam deli olacaktım” der. Belki de biraz bunun için yazıyorum; delirmemek ve yaşadığım ülkenin koşullarına tahammül edebilmek için. Oğuz Atay da şu cümleyi bıraktı bize: “Ben buradayım sevgili okurum, sen neredesin?” Yazı hayatım süresince hep bu sorunun cevabını aradım. Ne mutlu bize ki bu topraklardan Nazım’lar, Sait Faik’ler, Oğuz Atay’lar, Turgut Uyar’lar, Edip Cânsever’ler geçti; Selim İleri’ler ve daha niceleri geçiyor. Onlar olmasaydı tabii ki ben de olmayacaktım. Edebiyat bir mirastır. Bana bırakıldı, ben de umarım günün birinde birilerine bırakabilirim.